

949.58
ΘΕΟ

949.58
ΘΕΟ

1800
1934

949.58

Ο ΠΕΤΡΑΡΧΗΣ

ΚΑΙ Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΑΠΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ 1363

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ἰς τὸ ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τοῦ 1928, ἐπραγματεύθην περὶ τῆς Κρητικῆς ἀποστασίας τοῦ 1363. Ἐν τῇ ἱστορικῇ ἐκείνῃ μελέτῃ ἀναφέρεται ἡ ἐνέργεια τοῦ ποιητοῦ ὑπὲρ τῶν Βενετῶν καὶ αἱ προσπάθειαι τοῦ ὅπως πείσῃ τὸν κονδοτιέρον Λουκῖνον τὸν Βέρμιον, νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς ἐναντίον τῆς Κρήτης ἐκστρατείας.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Πετράρχης πλὴν τοῦ Canzoniere, τοῦ ἀριστουργήματος τούτου τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, συνέγραψε καὶ πλεῖστα ἄλλα εἰς Λατινικὴν, μετὰ τῶν ὁποίων συγκαταλέγονται καὶ αἱ ἐπιστολαί του, διαιρούμεναι εἰς οἰκογενειακάς, εἰς διαφόρους καὶ ἄνευ τίτλου, καὶ εἰς γεροντικάς. Εἰς τὰς τελευταίας ταύτας περιλαμβάνονται αἱ ἀφορῶσαι τὴν Κρητικὴν ἀποστασίαν, καὶ αὗται κυρίως θὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βᾶσις τοῦ παρόντος ἀρθροῦ.

Πρὶν ἢ ὅμως ἐρευνήσωμεν ταύτας, καὶ δυνηθῶμεν νὰ δεχθῶμεν συμπεράσματα ἐπὶ τῶν ἐλατηρίων, ἅτινα ὤθησαν τὸν μέγαν ποιητὴν τοῦ δημιουργοῦ τῆς Ἰταλικῆς φιλολογίας αἰῶνος νὰ καταδικάσῃ τὴν Κρητικὴν ἀποστασίαν καὶ

τοὺς διαρκεῖς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων κατοίκων προσπαθούτων νὰ ἀποσειώσωσι τὸν ξένον ζυγόν, ὀφείλομεν νὰ ἐρευνήσωμεν τινὰ τῶν συμβάντων τοῦ βίου του, ὅπως ἀνεύρωμεν τὰ ἐλατήρια ἐκεῖνα, δι' ὧν θὰ ἀποδειχθῇ ὅτι καὶ οἱ μέγιστοι τῶν ἀνδρῶν δύνανται νὰ ἐπηρεασθῶσιν εἰς τὰς πεποιθήσεις των, ἔνεκα κοινωνικῶν λόγων. Διὰ τοῦτο μελετῶντες ἓνα οἶον δῆποτε συγγραφέα, τοῦ ὁποίου αἱ σκέψεις καὶ τὰ αἰσθήματα συμφωνοῦσι πρὸς τὰ ἡμέτερα, δὲν πρέπει νὰ ἔχωμεν τὴν ἀξίωσιν ὅπως αἱ πράξεις αὐτοῦ ἀκολουθῶσιν ἀπαρεγκλήτως τὰ γραφόμενα. Ὁ ποιητὴς ἢ ὁ συγγραφεὺς, δημιουργοῦντες ἔργον τι, εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν συναισθήματος πολλάκις καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ἀνεξηγήτου.

Ὡς γνωστὸν ὁ Πετράρχης ὑπῆρξε πολυμαθέστατος, βαθὺς γνώστης τῆς ἀρχαιότητος, καὶ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, κορυφαῖος οὐμανιστὴς. Ἡ μεγάλη σοφία τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἡ ποιητικὴ του παραγωγή, ἣτις τοσοῦτον ἐξετιμήθη, κατέστησαν τοῦτον ἐπιφανῆ εἰς τρόπον, ὥστε οἱ Παρίσιοι καὶ ἡ Ρώμη νὰ ἀμιλλῶνται ὅπως στέψωσιν αὐτόν, ἡ δὲ κτηθεῖσα φήμη τῆς σοφίας του περιζήτητον ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ἰταλίας, ἵνα λαμβάνη μέρος εἰς τὰς πρεσβείας των πρὸς ἄλλους Βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας. Ἄλλως τε ἦσαν γνωσταὶ αἱ ἀντιλήψεις του εἰς τὸ ζήτημα τῆς συμφιλιώσεως τοῦ Λαοῦ τῆς Ρώμης μετὰ τοῦ Πάπα, διαβιοῦντος τότε ἐν Ἀβινιῶνι, καθὼς καὶ εἰς τὸ σπουδαιότερον ζήτημα τῆς συμφιλιώσεως τοῦ Λαοῦ τῆς Ρώμης μετὰ τοῦ Πάπα, τῶν λαῶν τῆς Ἰταλίας οἵτινες διίσταντο, ὡς ἀνήκοντες ἄλλοι μὲν εἰς τοὺς Γουέλφους, ἄλλοι δὲ εἰς τοὺς Γιβελλίους.

Ἡ τοιαύτη ἐπιθυμία τοῦ Πετράρχου ηὐξήθη, ὅτε ἐξελέγη Πάπας Κλήμης ὁ Σ' τῷ 1342, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπεστάλη πρεσβεία ἐκ Ρώμης, ὅπως πεισθῇ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἔδραν του. Ὡς γνωστὸν ἡ πρεσβεία αὕτη ἀπέτυχε, διότι ὁ Λαὸς τῆς Ρώμης ἐζήτηι τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑποσχέσεων Ἰωάννου τοῦ ΚΒ', καὶ ὁ Πάπας παρέμεινεν εἰς Ἀβινιῶνα. Ἐν τούτοις ὁ Πάπας περιεποιήθη τὸν ποιητὴν, καὶ ὠνόμασεν αὐτὸν ἡγούμενον τῆς μονῆς τοῦ Μιλιαρίνου, ἐν τῇ ἐπισκοπῇ τῆς Πίσσης.

Μετά τινας ἄλλας πρεσβείας ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ἔξωτερον, ἔνθα ἐπληροφορήθη ὅτι ὁ Κόλλα Ριέντζη κύριος γενόμενος τῆς Ρώμης, ἐκάλει τοὺς Ρωμαίους νὰ ἀνακτήσωσι τὴν κοσμοκρατορίαν. Ἡ πληροφορία αὕτη ἀνεπέσωσεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ποιητοῦ, τὰ νεανικά του ὄνειροπολήματα, καὶ ἐνόμισεν, ὅτι πράγματι ὁ Ριέντζη ἦτο ὁ ἐνδεδειγμένος νὰ ἀνυψώσῃ ἐκ νέου τὸ γόητρον τῆς ἀρχαίας Ρώμης. Κηρύσσεται τότε ἀναφανδὸν συνήγορος τοῦ δικτάτορος, τὸν συγκαίρει καὶ τὸν ἐξορκίζει συγχρόνως νὰ μὴ προδώσῃ τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, ὃν ἀνέλαβε, καὶ σπεύδει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἰταλίαν πρὸς συνάντησίν του. Ἄλλὰ καθ' ὁδὸν πληροφορεῖται τὴν σφαγὴν τῶν Κολόννα καὶ διακόπτει τὴν κἀθοδὸν του πρὸς τὴν Ρώμην, ἐν ἀβεβαιότητι. Γράφει ἐκ Γενούης ἔνθα ἐστάθμευσε, πρὸς τὸν Ριέντζη ἐλπίζων ὅτι θὰ ἀνανήψῃ καὶ πράγματι θὰ ἐγκαταστήσῃ φιλελεύθερον πολίτευμα. Ἐν τοσοῦτω ὅμως ὁ δημαγωγὸς ἀνατρέπεται, καὶ μετ' αὐτοῦ τὸ ὄνειρον τῆς ἐλευθερίας, ὅπερ εἶχε παραπλανήσῃ τὸν ποιητὴν.

Μετά ἓν ἔτος ἐκλαυσε τὸν θάνατον τῆς Λάουρας, ἣτις ὑπέκυψεν εἰς τὴν πανώλη, εἰς τὸν θάνατον τῆς ὁποίας ἀφιέρωσε τὸ ἥμισυ σχεδὸν τῶν ποιημάτων του, θρηνῶν ταύτην ἀπαρηγόρητος μέχρι τῆς τελευτῆς του, καὶ συμπληρώσας οὕτω τὸ ποιητικὸν του ἔργον τὸ ἐξυμνοῦν τὸν ἔρωτα. Εἰς τὸ ποιητικὸν ἔργον τοῦ Πετράρχου συμπεριλαμβάνονται καὶ τινες ᾠδαί, δι' ὧν ἐξυμνεῖ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἰταλίας, καὶ ἐξορκίζει τοὺς κυριάρχους νὰ συντελέσωσιν εἰς τοῦτο. Καὶ ὅπως «μύθοσε νὰ ντύσῃ τὸ γυμνὸν ἔρωτα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ρώμης μὲ λευκότατο μαγνάδι», καθὼς λέγει ὁ Φώσκολος εἰς τοὺς Τάφους, «μύθοσε καὶ νὰ ἐξυμνήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του μὲ λόγια πὸν χρειάστηκαν πέντε αἰῶνες νὰ τὰ νοιώσῃ ἢ ἀνθρωπότητα». Πράγματι δύο κυρίως τῶν ᾠδῶν του τούτων εἶναι ἀθάνατα μνημεῖα ποιητικῆς τέχνης, ἡ μὲν 2/α Spirto gentil che quelle membra reggi, ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Ριέντζη, τὸν ὁποῖον παρακαλεῖ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Ρώμην τὴν ἀρχαίαν ἀπολεσθεῖσαν ἐλευθερίαν της, ἡ δὲ 4/η Italia mia benché il parlar sia indarno, ἀπευ-

θυνομένη πρὸς τοὺς ἡγεμονίσκους τῆς Ἰταλίας, τοὺς ὁποίους ἐνθαρρύνει νὰ ἐλευθερώσωσι τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς σκληρᾶς δουλείας τῆς τυραννίας των. Οἱ ὕμνοι οὗτοι εἰς τὴν ἐλευθερίαν εἶναι τοσοῦτον ὑπέροχοι, τοσοῦτον αἰσθηματικοί, ὥστε ἐπαναφέρουσιν εἰς τὸν νοῦν τὸν Ἀνακρέοντα καὶ τὸν Ὅρατιον συγχρόνως, οἵτινες ἀναζῶσιν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ μεγάλου ποιητοῦ τοῦ Τριακόσια, διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι εἰς ταύτας δὲν ἐκφράζει τὰ πραγματικὰ συναισθήματα τῆς ψυχῆς του, καὶ ὅτι ὑποκριτικῶς ἐξυμνεῖ τὴν ἐλευθερίαν. Ὅπως εἰς τὰ ἐρωτικά του σονέττα φαίνεται καὶ εἶναι εἰλικρινῆς χωρὶς νὰ εἶναι δυνατόν νὰ χωρέσῃ ἀμβολία εἰς τὸ αἶσθημά του, οὕτω καὶ εἰς τὰς πατριωτικὰς του ᾠδὰς καταλαμβάνεται ὑπὸ τοιοῦτου ἐνθουσιασμοῦ, ὥστε νὰ ἀπορρίπτεται ἀμέσως πᾶσα ἰδέα προσποιοῦ.

* * *

Κατὰ τὴν νεότητά του ὁ Πετράρχης ἐπεσκέφθη τὴν Βενετίαν, ὅπως θαυμάσῃ τὴν ἰδιόρρυθμον καὶ πλουσίαν πόλιν, ὅποτε συνεδέθη διὰ φιλίας μετὰ τοῦ μετέπειτα Δόγη Ἀνδρέου τοῦ Δανδόλου, τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀνδρός, τοῦ δικαίως θεωρουμένου ἐκ τῶν περιφανεστέρων πολιτικῶν, στρατιωτικῶν καὶ φιλολόγων τοῦ αἰῶνος του. Ἐκ τῆς παλαιᾶς ταύτης φιλίας ὀρμώμενος ὡς Δόγης ὁ Δάνδαλος, τῷ 1351, ἐκάλεσεν αὐτὸν ὅπως ἐπέμβῃ πρὸς συμφιλίωσιν τῆς Βενετίας μετὰ τοῦ Ἰωάννου Βισκόντη. Ἡ προσπάθειά του αὕτη ἀπέτυχε, καὶ ἡ Βενετία ἠναγκάσθη νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν συμφιλίωσιν διὰ θυσιαῶν αἵτινες, ὡς λέγεται, ὑπῆρξαν ἀφορμὴ τοῦ θανάτου τοῦ Δόγη. Ἄλλ' ὁ Πετράρχης δὲν ἀπεγοητεύθη ἐκ τούτου, πάντοτε δὲ ὁσάκις παρουσιάσθη περίπτωσις, προσεπάθησε νὰ φανῇ ὠφέλιμος εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἔχων ὡς γνώμονα τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς τυραννίας. Τὰ πολιτικὰ μίση ὅμως ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε οὐδέποτε ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ τι, τὸ ἐκ τῆς διαιρέσεως μάλιστα εἰς Γουέλφους καὶ Γιβελλίνοὺς μῖσος, οὐδεμίαν ἐπεδέχετο ἐπέμβασιν, καὶ τότε ἀπογοητευθεὶς, ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ

πάσης ἐνεργοῦ πολιτικῆς καὶ νὰ κατοικήσῃ ἐν Παδούῃ. Ἐπελθόντος ὅμως λοιμοῦ, ἠναγκάσθη, νὰ φύγῃ καὶ νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἀγαπητὴν του Βενετίαν, ἀκολουθούμενος ὡς πάντοτε ὑπὸ τῆς ὀγκώδους βιβλιοθήκης του. Ἄλλ' ἔνεκα τῶν μεγάλων δαπανῶν, ἃς ὑφίστατο συντηρῶν ἵππους καὶ ἡμιονηγούς διὰ τὴν ἐκάστοτε μεταφορὰν αὐτῆς, ἀπεφάσισε νὰ δωρήσῃ ταύτην τῷ 1362 εἰς τὴν Βενετικὴν πολιτείαν, ὑπὸ τὸν ρητὸν ὅρον νὰ μὴ ἀποξενωθῇ ταύτης ἢ Βενετία, ἀλλ' οὔτε νὰ καταμερίσῃ αὐτήν. Ἡ Βενετικὴ Γερουσία ἀπεδέξατο τὴν δωρεάν, καὶ εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης προσδιώρισε μέγαρον πρὸς κατοικίαν τοῦ ποιητοῦ καὶ φύλαξιν τῆς βιβλιοθήκης. Ἡ ἐν Βενετία διαμονὴ τοῦ Πετράρχου ἐνέχει σημασίαν διὰ τὸν βίον αὐτοῦ, καθότι ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Θεσσαλονικέως Λεοντίου τοῦ Πιλάτου, μεθ' οὗ συναναστρέφето εἰς γλῶσσαν Ἑλληνικὴν, τὴν ὁποίαν εἶχε διδαχθῆ παρὰ τοῦ Βαρλαάμ πρεσβευτοῦ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀνδρονίκου παρὰ τῷ Πάπα Βενεδίκτῳ ΙΒ'. Κατὰ ταύτην ἔλαβε πλείστα δείγματα σεβασμοῦ παρὰ τῆς Γερουσίας καὶ τοῦ Λαοῦ, καὶ παρείχοντο εἰς αὐτὸν ἐξαιρετικαὶ περιποιήσεις. Συμπόσια πρὸς τιμὴν του ἐγένοντο καὶ κατὰ τὰς συνεδριάσεις τῆς Γερουσίας ἐκάθητο δεξιᾷ τοῦ Λόγι. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐξεργάγη ἢ ἐπανάστασις τῆς Κρήτης τῷ 1363. Τότε ὁ Πετράρχης, ὅπως ἀποδείξῃ τὴν ἀγάπην του πρὸς τοὺς Βενετούς, ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ κατεφέρετο κατὰ τῶν Κρητῶν διὰ τὴν ἀποστασίαν των, συγχρόνως δὲ ἀνέλαβε νὰ πείσῃ τὸν κονδοτιέρον Λουκῖνον τὸν Βέρμιον νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς ἐναντίον τῆς Κρήτης ἐκστρατείας, ἀφ' οὗ ἀπέτυχον αἱ μετὰ τοῦ κονδοτιέρον Μαλατιέστα διαπραγματεύσεις. Ὁ Πετράρχης εἶχε συνδεθῆ διὰ φιλίας μετὰ τοῦ Βερμίου εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Βισκόντη, διὰ νὰ συνάψῃ ὅμως ὁ ποιητὴς φιλίαν μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ τούτου εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ Βέρμιος ὑπερείχε τοῦ πλήθους τῆς αὐλῆς ἐκείνης· τοῦτο καθίσταται ἔτι φανερώτερον ἐκ τῶν ἐπιστολῶν, ἃς ἀπηύθυνε πρὸς αὐτὸν ὁ ποιητὴς ὅπως πεισθῇ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν καὶ διὰ νὰ συγχαρῇ αὐτὸν κατὰ τὴν νίκην. Αἱ ἐπιστολαὶ

αὐται δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀπευθύνωνται εἰς ἄξιον ἄνδρα, ὡς ἦσαν οἱ πλεῖστοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης στρατιωτικοί.

Τὸ πνεῦμα τῶν ἐπιστολῶν τούτων τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν Βέρμιον καὶ ἄλλης πρὸς τὸν φίλον του Μποναβεντουῦραν, δὲν συμφωνοῦσι καθόλου πρὸς ὅσα ἔγραψε καὶ συνέθεσε περὶ ἐλευθερίας καὶ ἐν γένει περὶ τῶν ἀνωτέρων συναισθημάτων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τοιαύτη δὲ ὀλίγη παρατηρεῖται εἰς ἡλικίαν πενήκοντα ἑννέα ἐτῶν, ἦτοι τῷ 1363, ὅτε δηλαδὴ ὁ βίος αὐτοῦ ἔβαινε πρὸς τὴν δύσιν καὶ ὁ χαρακτήρ του εἶχε μορφωθῆ. Εἰς τοῦτο δύο ὑποθέσεις χωροῦσιν, ἢ ὅτι ὁ ποιητὴς παραβλέψας τὰ αἰσθήματα αὐτοῦ κατηγόρησε τοὺς Κρήτας διὰ νὰ φανῆ ἄρεστός εἰς τοὺς Βενετούς, ἢ ὅτι αἱ περὶ ἐλευθερίας ἰδέαι του περιορίζοντο μόνον διὰ τοὺς Ἰταλούς, ἔχων τὴν καὶ σήμερον ἐπικρατοῦσαν, ἐν πολλοῖς, ἄποψιν, ὅτι οἱ ἄλλοι λαοὶ ὑπ' αὐτῶν κυριαρχούμενοι, ὀφείλουσιν ὑπακοήν. Τοιαῦται ὅμως ὑποθέσεις δὲν ἀρμόζουσιν εἰς διάνοιαν, οἷα ἡ τοῦ Πετράρχου, τοῦ ὁποίου εἴκοσι καὶ πλέον γενεαὶ ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ θανάτου του ἐξυμνοῦσι τὸ δαιμόνιον πνεῦμα. Ὡς Ἕλληνες ὅμως ἔχομεν καθῆκον νὰ διαμαρτυρηθῶμεν διὰ τὰς ἀντιλήψεις ταύτας τοῦ Πετράρχου περὶ τῶν Κρητῶν, καὶ νὰ κατακρίνωμεν τοὺς ἀνοικεῖους λόγους του δι' ἓνα λαόν, τὸν ὁποῖον δὲν ἐγνώρισε, καὶ ὁ ὁποῖος ἀπὸ τῆς μᾶλλον μεμακρυσμένης ἀρχαιότητος ἐδίδαξεν εἰς τὸν κόσμον τὸν πολιτισμόν, καὶ ἔδωκε τρανὰ δείγματα ὅτι ἀνήκει εἰς φυλὴν ἐλευθέρων ἀνθρώπων. Ἡ διαμαρτυρία καὶ ἐπίκρισις αὕτη, γινομένη κατὰ προσώπου τὸ ὁποῖον ἔπαυσε νὰ ζῆ ἀπὸ πολλῶν αἰώνων, οὐδένα πρέπει νὰ ξενίσῃ, διότι ὁ Πετράρχης ἔζησε, ζῆ καὶ θὰ ζῆ εἰς τὴν ψυχὴν παντὸς διανοουμένου, οἷας δῆποτε τάξεως καὶ ἐποχῆς.

*
* *

Θὰ παρουσιάσω ἀποσπάσματα δύο ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων. Ἡ πρώτη ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἱερέα Μποναβεντουῦραν Μπάφρον, καὶ διαπραγματεύεται πλεῖστα ἀντικείμενα,

μεταξὺ τῶν ὁποίων περὶ τῆς ἥττης τῶν Βενετῶν ἐν Κρήτῃ, καὶ τῆς παρασκευαζομένης ἐκδικήσεως.

Βιβλίον Γ', Ἐπιστολὴ δ'.

Πρὸς τὸν ἱερέα Μποναβεντούραν Μπάφρον.

« Πρὸ τινῶν ἡμερῶν, ὡς κατ' ἔτος, ἀνεχώρησεν ὁ ἔμπορικὸς στόλος Ἀλεξανδρείας. Ὁ στόλος οὗτος μὴ δυνάμενος νὰ προσορμισθῇ εἰς Χάνδακα τῆς Κρήτης, πιστῆς ἄλλοτε εἰς τὴν πολιτείαν, νῦν δὲ διατελούσης ἐν ἐπαναστάσει, ἠγκυροβόλησεν εἰς Σητείαν, μικρὰν πόλιν τῆς Κρήτης, κειμένην εἰς τὴν ἀκροτάτην ἀκτὴν τῆς νήσου, πρὸς τὸ μέρος τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Μ. Ἀρμενίας. Δραξ ἡμετέρων νέων, ἐμφορουμένη ὑπὸ μίσους δεδικαιολογημένου κατὰ τῶν ἀποστατῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ριψοκίνδυνος ἢ συνετή, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων, προεφασίσθη τὴν ἀνάγκην ὑδρεύσεως ποσίμου ὕδατος καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν ξηράν. Εὐροῦσα ὁμως ἀντίστασιν, διηρέθη εἰς δύο ὁμάδας, αἵτινες μεθ' ὁρμῆς προσέβαλον τὴν πόλιν, τσαούτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ μανία τῶν, ὥστε ἡ ὁμάς, ἡ ὀδηγουμένη ὑπὸ τοῦ καπετάνου τῶν κατέργων Ἀλεξανδρείας, κατέλαβε σχεδὸν τὰ τεῖχη καὶ ἤτο ἐτοιμος νὰ εἰσβάλλῃ εἰς τὴν πόλιν, ἂν καὶ ἡ φύσις καὶ ἡ τέχνη εἶχον καταστήσῃ τὴν πόλιν ὀχυρωτάτην, οἱ δὲ πολιορκούμενοι παρεκάλουν νὰ παραδοθῶσι, μὴ ἔχοντες οὐδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας. Ἡ νίκη προσεμειδία ἀσφαλῆς, ὅτε ἡ ἄλλη ὁμάς ἡ ὀδηγουμένη ὑπὸ τοῦ καπετάνου τῶν κατέργων τῆς Κύπρου, ἐκτεθηλυμένη καὶ τρυφηλή, ὡς ἐὰν πράγματι ἀπετελεῖτο ἐκ Κυπρίων, ἅμα ὡς εἶδε μακρόθεν Γραικύλους τινὰς τοὺς πλείστους ἀόπλους, κατελήφθη ὑπὸ ἀνάνδρου, ἀπιστεύτου καὶ ἀτίμου φόβου, καὶ ἐτρέπη εἰς ἐπαισχύντον φυγὴν. Ἐκπληκτοὶ γενόμενοι οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἐκ τῆς τροπῆς ταύτης, δὲν ἐπίστευον τοὺς ὀφθαλμούς των, βεβαιωθέντες ὁμως περὶ τῆς ἀνανδρείας τοῦ ἐχθροῦ, ἀνέλαβον θάρρος, ἐξῆλθον τῶν τειχῶν, κατεδίωξαν τοὺς ἡμετέρους, καὶ ἄλλους μὲν ἐφόνευσαν, ἄλλους δὲ ἠνάγκασαν νὰ ριφθῶσιν εἰς τὴν

θάλασσαν ὅπως σωθῶσι. Τὰ πλοῖα ἀνήχθησαν εἰς τὸ πέλαγος, καὶ ὅσοι καθυστέρησαν ἐν τῇ παραλίᾳ πάντες ἐφονεύθησαν, καὶ τοῦτο διότι ἡ ἀνανδρία τῶν ὀκνηρῶν ἀφήρεσεν ἀπὸ τῶν γενναίων τὴν ἀσφαλῆ νίκην, ἐπαυξάνουσα τὰ προηγούμενα κακὰ τῆς ἀποστασίας διὰ νέου αἵσχους. Τὴν πληροφορίαν ταύτην ἀπεφάσισα νὰ σοὶ γράψω, διότι ἐὰν εἶναι δεινὸν δι' ἐσὲ νὰ πληροφορηθῆς ταύτην, δεινότερον θὰ ἦτο νὰ τὴν ἀγνοῆς. Ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβειαν δὲ τῆς πληροφορίας οὐδεμία χωρεῖ ἀμφιβολία, διότι ταύτην ἔμαθον παρὰ κοινοῦ φίλου, ὅστις ἀπὸ ἴστοῦ πλοίου παρηκολούθησε τὰ συμβάντα ἰδίους ὄμμασι, ἐπιβεβαιοῖ δὲ ταύτην ἡ φρίκη τοῦ λαοῦ καὶ ὁ γενικὸς θρήνος. Μόνη παρηγορία εἰς τοιαύτην καταστροφὴν ἀπομένει ἢ ἐκδίκησις· τότε ἢ πόλις αὕτη, τῆς δικαιοσύνης ὁ αὐστηρὸς φύλαξ, θὰ δυνηθῆ νὰ ἐκτελέσῃ ταύτην λησμονοῦσα τὸ καλόβουλον ἦθος της, ἀλλὰ ἢ ἐκδίκησις τότε θὰ εἶναι σκληρά, αἵματηρὰ ἀλησιμόνητος κατὰ τῶν προδοτῶν τούτων τῆς πατρίδος των, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἐθεωροῦντο Βενετοί. Ἄλλ' ἢ πάροδος τῶν αἰῶνων ὁποίας μεταβολὰς φέρει. Ἀτίμους πάντοτε ἀνευρίσκομεν τοὺς Κρηίτας, τοιοῦτοι δείκνυνται νῦν, τοιοῦτοι ὑπῆρξαν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ἀποστόλων. Ἐπλάνησεν ἡμᾶς ἡ ἔξωτερικὴ ἐμφάνισις, διότι οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν θνητῶν δὲν δύνανται νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὰ σκότη τῶν καρδιῶν. Ἦσαν Βενετοὶ μόνον κατ' ὄνομα καὶ κατ' ἀμφίεσιν, κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν ἐχθροί. Ζῶντας καὶ νεκροὺς ἄς διασκορπίσῃ αὐτοὺς ὁ Χριστός, ὅστις καταβάλλει τοὺς ψεύστας καὶ τοὺς ἀπίστους».

Ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ταύτῃ ὁ Πετράρχης βεβαίως ἐννοεῖ τοὺς Βενετοὺς ἀποίκους τῆς Κρήτης, αἱ ὕβρεις του ὅμως ἀπευθύνονται κατὰ τῶν Ἑλλήνων Κρητῶν, οἵτινες διέφθειρον τοὺς ἀποίκους.

Ἡ δευτέρα ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Κονδοτιέρον Λουκῖνον τὸν Βέρμιον, δι' ἧς ἐνθαρρύνει τοῦτον διὰ τὸν ἀγῶνα τὸν ὁποῖον πρόκειται νὰ ἀναλάβῃ.

Πρὸς τὸν Λουκῖνον τὸν Βέρμιον.

«Δὲν φοβοῦμαι νὰ μὲ χλευάσῃς, ὡς ὁ Ἄννιβας τὸν Φορμίωνα, διότι δὲν ἔχω τὴν ἀξίωσιν οὔτε νὰ σὲ διδάξω, ἀλλ' οὔτε νὰ φαίνομαι ἀλαζών. Βλέπω μόνον ὅτι ὁμοθύμως ἐξελέγῃς ἀρχηγὸς μεγάλου καὶ κραταιοῦ λαοῦ, ὅπως ἀναλάβῃς σκληρὸν καὶ δυσκολοδιοίκητον πόλεμον. Ἐπειδὴ δὲ γνωρίζω, ὅτι κοσμεῖσαι διὰ πολλῶν ἀρετῶν καὶ ἰδίᾳ δι' ἐκείνων αἵτινες θεωροῦνται ἀπαραίτητοι διὰ πολεμιστὴν, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ σοὶ εἴπω ὀλίγας λέξεις.

.....

Γνωρίζω ὅτι ἀπὸ τρυφερᾶς νεότητος μέχρι τοῦδε διήλθες τὸν βίον ὑπὸ τὰ ὄπλα, καὶ δὲν θὰ ἠδυνάμην νὰ ἀπαριθμήσω πόσαι εἶναι αἱ ἐπιχειρήσεις, τὰς ὁποίας ἔφερες ἐνδόξως εἰς πέρας ὡς στρατιώτης ἢ στρατηγός. Ἐν τούτοις δὲν ὑποθέτω νὰ ὑπεβλήθῃς εἰς μεγαλύτερον ἀγῶνα τοῦ παρόντος. Ἡ κραταιότερα ἢ εὐγενεστέρα τῶν πόλεων μας σὲ ἐξέλεξε μεταξὺ πάντων τῶν περιφανεστέρων στρατηγῶν διὰ τὸ μέγα ἔργον. Τοσαύτη εἶναι ἡ ἐκτίμησις, τοσαύτη ἐλπίς εἰς σὲ ἐπαναπαύεται ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ, ὥστε ἅμα ὡς ἐπληροφορήθη τὴν ἀποδοχὴν σου, ἐθεώρησε τὴν νίκην ἐξασφαλισθεῖσαν. Ἡ γενναιοῦτης σου ἐν τῇ προσδοκίᾳ ταύτῃ τοῦ λαοῦ θὰ εὖρη ἰσχυροτάτην ὄθησιν. Δίκαιος εἶναι ὁ θυμὸς, δικαία ἡ ἀγανάκτησις, ὑφ' ὧν πάντες ἐνταῦθα ἐμφοροῦνται, διότι οὐδεὶς πόλεμος ὑπῆρξε δικαιότερος τούτου. Ἐπανεστάτησαν οἱ δοῦλοι κατὰ τῶν αὐθεντῶν, τὰ τέκνα κατὰ τῶν γονέων· δοῦλοι καὶ τέκνα πράγματι ὄφειλον νὰ εἶναι, καὶ νὰ συγκρατῶνται ὑπὸ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγάπης ὅπως μὴ διαπράξωσι τοιοῦτον ἀδίκημα. Οὐδέτερον τούτων ὅμως ὑπερίσχυσε· δὲν δυνάμεθα δὲ ἄνευ ἐκπλήξεως νὰ ἀναλογισθῶμεν τὰς εὐεργεσίας, αἵτινες ἐπεδαφιλεύθησαν εἰς τοὺς γηγενεῖς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι παραβαίνοντες πᾶν θεῖον

καὶ ἀνθρώπινον δίκαιον ἐπετέθησαν ἐκ τῶν νώτων. Σὲ δὲ ἐνθαρρύνει ἡ γενικὴ ἐμπιστοσύνη, ἀλλὰ καὶ ἡ γενικὴ ἀγανάκτησις. Φέρεις τὰ ὄπλα κατὰ τῆς Κρήτης, ἀν καὶ γνωρίζῃς πόσον ἀφίσταται ἐντεῦθεν. Δὲν θὰ ἀναφέρω τὰς ἐνοχλήσεις τόσον μακρινοῦ ταξειδίου, τὰς ὁποίας ἀδυνατεῖ ὁ κάλαμος νὰ περιγράψῃ, καὶ δύναται νὰ αἰσθανθῇ μόνον ἐκεῖνος ὅστις ἐδοκίμασε ταύτας. Βεβαίως αἱ τοῦ μακρινοῦ ταξειδίου δυσκολίαι, τὰς ὁποίας πρόκειται νὰ ὑπερβῆς, δὲν εἶναι ἐκ τῶν ἐλαχίστων. Μεγάλῃ εἶναι ἡ νῆσος ἐκεῖνη καὶ ὡς νομίζω, πλὴν τῆς Σικελίας ἡ μεγαλύτερα τῶν θαλασσῶν μας, ὄχι μόνον μεγάλη, ἀλλὰ ἔνδοξος καὶ ὀνομαστή, διότι ἄλλοτε περιελάμβανε ἑκατὸν πόλεις, ἀνάκτορον καὶ τάφον τοῦ Διός, τὸν φοβερὸν Μινώταυρον καὶ τὸν ἀδιέξοδον Λαβύρινθον. Μεταξὺ τῶν νήσων μας εἶναι ἡ μᾶλλον ἀπομακρυσμένη, ἀπέραντος θάλασσα περιζώνει ταύτην πανταχόθεν, αἱ δὲ ἀκταὶ τῆς ἀλίμενοι. Οἱ κάτοικοι εἶναι πονηροί, πολυμήχανοι καὶ ψεῦσται, ὡς περιγράφουσι τούτους, ὄχι μόνον οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅστις ἀποκαλεῖ αὐτούς, «Κρηῖτες αἰὲ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί». Ἀναλαμβάνεις λοιπὸν νὰ πολεμήσῃς ἐχθροὺς εἰς τοὺς ὁποίους ἡ προδοσία καὶ ἡ ἀπάτη δὲν εἶναι ἀγνώστοι, οὔτε τί τὸ ἐξαιρετικὸν οἷας δῆποτε φύσεως ἐγκλημα ἀσύνηθες, τοῦναντίον συνηθισμένοι εἰς πᾶσαν κακουργίαν καὶ ἐγκληματικὴν πράξιν, καὶ τὸ χεῖριστον πάντων, ἔφθασαν εἰς ἐσχάτην ἀπελπισίαν, διότι ἐλέγχει αὐτοὺς ἡ συνείδησις, ἔνεκα τῶν διαπραχθεισῶν κακουργιῶν. Καὶ τί νὰ εἴπωμεν περὶ τῆς φύσεως τῆς νήσου ταύτης, ὄρεινῆς, ἐλώδους καὶ δασώδους; Ζοφώδεις χέρσοι οἱ ἄγροί, ἀφιλόξενος ὁ τόπος, κατεστραμμένοι, δύσβατοι, πρόσφοροι εἰς τὰς ἐνέδρας καὶ τὰς ἐπιθέσεις αἱ ὁδοί. Ἐάν ποτε (ἅς διαλύσῃ ὁ οὐρανὸς τὸν οἰωνόν, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν κινδύνων τοῦ πολέμου τὰ πάντα εἶναι δυνατὰ), ἐάν ποτε ἤθελες εὐρεθῆ εἰς τινα δύσκολον θέσιν, δὲν θὰ εὐρῆς διέξοδον κλεισταὶ εἶναι αἱ ὁδοὶ εἰς πᾶσαν σωτηρίαν, ἡ ἀκτὴ πλήρης ὑφάλων, τὸ πέλαγος βαθὺ καὶ ἀπειλητικὸν πανταχόθεν. Ἐνεκα τούτων σὲ συγχαίρω μὲν

ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὴν ἀναμενομένην δόξαν, προβλέπω ὅμως τοὺς κινδύνους, οἵτινες σοὶ ἐτοιμάζονται, καὶ βέβαιοι περὶ τῆς νίκης δὲν ἀποκρύπτω τοὺς κινδύνους εἰς τοὺς ὁποίους ἐκτίθεσαι. Τίς ὅμως ἀγνοεῖ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ὅτι πᾶσα ἀξιοσημείωτος ἐπιχειρήσις μεγάλη καὶ περίφημος δύναται νὰ ἐπιτύχη ἄνευ κινδύνων καὶ κόπων; Ἐλπίζω, διότι ἀφ' ἐνός μὲν ἐμπιστεύομαι εἰς τὴν πειραματισθεῖσαν ἀρετὴν σου, ὡς πρὸς τὰς ἀμφιβόλους ἐπιχειρήσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν δίκαιον ἀγῶνα, ὃν ἀνέλαβες νὰ ὑποστηρίξης. Μάχονται κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον, ἀφ' ἐνός μὲν ἡ ἀμάθεια, ἡ δεισιδαιμονία, τὸ ψεῦδος, ἡ μοχθηρία, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ εὐθύτης ἡ θρησκεία, ἡ ἀλήθεια, ἡ πίστις. Ἀγωνίζεται κατὰ τῆς ἀθωότητος τὸ ἔγκλημα, κατὰ τῆς σκληρότητος ἡ ἐπιείκεια, κατὰ τοῦ φόβου ἡ ἐλπίς, ἡ τύφλωσις κατὰ τῆς προνοίας, ἡ φρόνησις κατὰ τῆς βλακειάς, ἡ τῦψις τῆς συνειδήσεως κατὰ τῆς ἀγνῆς συνειδήσεως. Ἀντιμέτωποι στυγερῶν ληστῶν ἴστανται δίκαιοι δικασταί, καὶ πιστοὶ λειτουργοὶ τοῦ κυρίου των ἐπείγονται νὰ ἐκδικήσωσιν αὐτόν, ἐκ τῶν ὕβρεων δούλων φυγοδικούντων καὶ ἐπαναστατημένων. Τοσοῦτω διάφορος εἶναι ὁ σκοπός, ὥστε μετὰ δυσκολίας πείθομαι, ὅτι διὰ τῶν ὄπλων πρέπει νὰ κατασταλῇ ἡ ἐπανάστασις, ἀλλ' εἶμαι τῆς γνώμης, ὅτι τοιοῦτοι ἐχθροὶ θὰ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῶσι διὰ τοῦ μαστιγίου, ὡς εἶναι γνωστὸν ὅτι τοιουτοτρόπως μετεχειρίσθησαν τοὺς στασιάσαντας δούλους των οἱ Σκῦθαι αὐθένται».

Μετὰ ταῦτα ὁ ποιητὴς εὐχεται εἰς τὸν Βέρμιον νὰ μεταβῇ ἐν ὀνόματι Θεοῦ, καὶ καταλήγει διὰ τῆς ἑξῆς περικοπῆς:

«Ἔστωσαν σοι ὑπόδειγμα τὰ ἐνδοξα κατορθώματα τοῦ ἀρχαίου καιροῦ, τὰ ὁποῖα ἤκουσας ἢ ἀνέγνωσας, καὶ ἔχε ὑπ' ὄψει σου, ὅτι ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος νῆσος, πρὸς ἣν κινεῖς πόλεμον, κατὰ πολὺ κραταιότερα καὶ πλουσιωτέρα τότε ἢ νῦν, κατεκτήθη εἰς ἐλάχιστον διάστημα, καὶ διὰ μικρῶν ἀγώνων, ὑπὸ τοῦ Μετέλου ἐκείνου, ὅστις ἔλαβε τὴν προσω-

νυμίαν τοῦ Κρητός· σοὶ εὐχομαι ὁμοίαν νίκην νὰ δρέψης
καὶ νὰ λάβῃς τοσοῦτῳ ἔνδοξον ὄνομα·.

Καὶ ταῦτα ἀρχοῦσι.

Πᾶσα περαιτέρω κρίσις, μετὰ τὴν παράθεσιν τῶν ἐπιστο-
λῶν τούτων περιτεύει, δὲν παρέλκει ὁμως νὰ σημειωθῇ, ὅτι
ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν
ἐλέγχεται εἰς τὰ αἰσθήματά του, τὰ ὁποῖα κυρίως ἐξυμνή-
θησαν, ἐν συνδυασμῶ μετὰ τῆς μεγαλοφυΐας του.

Κόρυθα Ἀνεμόμυλος. Μάρτιος 1928.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΘΕΟΤΟΚΗΣ

